

Yedinci Dönem TBMM’de Dokunulmazlık Tezkereleri (1943-1946)

Mehmet Serkan Şahin*

ORCID:0000-0003-3417-8635

Öz

Türkiye Büyük Millet Meclisi kurumsallaşma sürecini büyük oranda 1920-1927 yılları arasında tamamladı. Meclis, Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” ilkesini benimsedi ve Milli Mücadele’yi zaferle sonuçlandırarak ülkenin bağımsızlığını sağladı. Atatürk öncülüğünde hayata geçirilen inkılâp kanunları ile birlikte rejimin pekiştirilmesi sağlandı. Millet’in temsilcileri olan milletvekillerinin temel hak ve yetkileri anayasada düzenlendi. Parlamentonun işleyiş ve çalışma yöntemini belirleyen içtüzük ise 1927 yılında kabul edildi. İchtüzükte milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına ilişkin düzenlemeler de yer aldı. Bu çalışmada haklarında dokunulmazlık tezkereleri hazırlanan yedinci dönem (1943-1946) milletvekilleri incelenmekte ve söz konusu milletvekillerine yöneltilen suçlamalar üzerinde durulmaktadır. Böylece dönem parlamenterlerinin yetkilerini hangi durumlarda suiistimal ettikleri anlaşılmaya çalışılacaktır. Çalışmanın ana kaynağını TBMM zabıt cerideleri/tutanak dergileri oluşturmaktadır. Söz konusu kaynaklardan dokunulmazlık tezkerelerinin meclise sunulması, komisyonlarda geçirdiği inceleme süreci ve genel kurulda görüşülmesi hakkında detaylı bilgilere ulaşılmaktadır. İncelemeye konu olan dönem boyunca 32 milletvekili hakkında 39 tezkere hazırlanmıştır. Tezkerelerin çoğunluğunun ilgili vekilin görevini suiistimal ettiği iddiasını taşıdığı görülmektedir. Hakaret, darp vb suçlamalar nedeniyle de tezkereler hazırlandığı dikkat çekmektedir. Yine basın yolu ile hakarete bulunmak ithamı da tezkerelere yansıyan bir diğer soruşturma konusu olmuştur. Devam eden İkinci Dünya Savaşı koşulları ve bu koşullarda çıkarılan olağanüstü yasalara aykırı davranışlar da tezkerelere yansıyan suçlamalar arasında yer almaktadır. Dönem boyunca hazırlanan tüm tezkereler incelendiğinde dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili olmadığı görülmektedir. Komisyonlar kendilerine havale edilen dokunulmazlık tezkerelerine anayasa ve içtüzüğü referans göstererek olumlu yanıt vermemişlerdir. Söz konusu milletvekillerinin tamamı için hukuki süreç dönem sonuna bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: TBMM, Yedinci Dönem (1943-1946), Dokunulmazlık tezkereleri, Hüseyin Cahit Yalçın, Mesut Çankaya

Gönderme Tarihi:20/07/2018

Kabul Tarihi:20/08/2018

*Öğr. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, E-Posta: serkansahin44@gmail.com

Privilege Missives in the Seventh Term Turkish Grand National Assembly (1943-1946)

Abstract

Grand National Assembly of Turkey has largely completed between 1920-1927 year process of institutionalization. Parliament adopts the principle of "Sovereignty unconditionally belongs to the nation" in the leadership of Mustafa Kemal Atatürk and achieved independence of the country by concluding the National Struggle with victory. Revolutionary laws were made in the leadership of Atatürk and the regime was reinforced. The basic rights and powers of deputies representing the nation were regulated in the Constitution. In 1927, the bylaws, which determine the functioning and working method of the parliament, were adopted. The bylaws also included arrangements for the lifting of the legislative immunities of the deputies. This study examines the seventh-term deputies and it focuses on accusations directed against deputies. Thus, it will be attempted to understand in which situations the members of the parliament abused their duties. The main source of the work is the parliamentary official report. Parliamentary official reports provide detailed information about submission of official missives to the parliament, review process in the commissions, and discussion at the general meeting. 39 missives were prepared for 32 deputies during the period under examination. It appears that most of the missives claims to have abused the duty of the deputy. Missives was prepared for accusations such as insult and assault. To be insulted through the press has been another matter of investigation. Extraordinary acts of contravention in the ongoing the Second World War conditions are among the charges. When all the missives prepared during the semester are examined, it seems that they are not deputies who are removed from the immunity. The commissions did not respond positively to the missives submitted to them, by referring to the constitution and bylaws. The legal process for all of the deputies was left at the end of the term.

Keywords: Turkish Grand National Assembly, Seventh Term (1943-1946), Privilege Missives, Hüseyin Cahit Yalçın, Mesut Çankaya.

Received Date: 20/07/2018

Accepted Date: 20/08/2018

свидетельства о неприкосновенности великого национального собрания турции седьмого созыва (1943- 1946)

Великое национальное собрание Турции (ВНСТ) почти полностью завершило свое формирование в 1920-1927 годах. Во главе с Мустафой Кемалем Ататюрком своим основным принципом оно приняло лозунг *«суверенитет безусловно и безоговорочно принадлежит нации»*, завершило победой национальную борьбу и обеспечило стране независимость. Воплощенные в жизнь законы революции обусловили дальнейший режим, в конституции были обозначены основные права и полномочия представителей народа – народных депутатов. В 1927 году был принят устав, определяющий режим и направление работы Парламента. В нем также нашли отражение меры о ликвидации жизненной неприкосновенности депутатов. Данная статья направлена на изучение депутатов седьмого созыва (1943-1946), в отношении которых было принято решение о неприкосновенности, а также обвинений, с которыми они столкнулись. Таким образом, станет понятно, в каких случаях парламентарии злоупотребляли данной им властью. Основным источником исследования послужили журналы с протоколами\записями ВНСТ. В них дается детальная информация о представлении собранию свидетельств о неприкосновенности, их рассмотрение комиссией, обсуждение на общем собрании и т.д. В исследуемый период в отношении 32 депутатов было открыто 39 досье, в большинстве которых было представлено обвинение в злоупотреблении данных им полномочий. Среди них есть также обвинения в оскорблении, нападении, оскорблении через органы массовой информации и т.д. Поведение, противоречащее условиям продолжающейся Второй мировой войны и законам, принятым в данных условиях, также было среди причин расследований. После тщательного исследования всех досье видно, что в исследуемый период ни одна неприкосновенность не была ликвидирована. Комиссии, ссылаясь на конституцию и устав, не подтвердили ни одно попавшее им в руки обвинение.

Ключевые слова: ВНСТ, седьмой созыв (1943-1946), свидетельство о неприкосновенности, Гусейн Джахит Ялчын, Месут Чанкая

Получено: 20/07/2018

Принято: 20/08/2018

Giriş

Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra hazırlanan yeni anayasa 20 Nisan 1924 günü TBMM tarafından *Teşkilât-ı Esasiye Kanunu* adı ile kabul edildi.¹ Anayasaya göre milletvekilleri yasama faaliyetlerini güven içinde yapabilmeleri ve kendilerine düşen önemli görevi rahat bir şekilde yerine getirerek yürütme erkine karşı bağımsızlıklarını koruyabilmeleri için yasama dokunulmazlığı ayrıcalığına sahip kılınmışlardı.² Ünlü Hukukçu Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil söz konusu yasama dokunulmazlığı kavramını şöyle açıklamaktadır: “*Teşriî masuniyet, mebuslara geniş bir fikir ve söz hürriyeti temin etme ve onları gerek hükümetçe ve gerek eşhas tarafından yapılacak bazı cezaî takibata karşı koruma maksadıyla tesis olunan kanunî bir himaye sistemidir*”³

1924 Anayasasının 17 ve 27. maddeleri milletvekillerinin yasama dokunulmazlıkları ile ilgili şu hükümleri içermektedir:

“*Madde 17- Hiçbir mebus meclis dâhilindeki rey ve mütalâasından ve beyanatından ve meclisteki rey ve mütalâasının ve beyanatının meclis haricinde irad ve izharından dolayı mesul değildir. Gerek intihabından evvel gerek sonra aleyhine cürüm isnat olunan bir mebusun maznunen isticvabı veya tevkîfi veyahut muhakemesinin icrası heyet-i umumiyenin kararına menuttur. Cınai cürmü meşhut bundan müstesnadır. Ancak bu takdirde makamı aidi meclisi derhal haberdar etmekle mükelleftir. Bir mebusun intihabından evvel veya sonra aleyhine sâdir olmuş cezai bir hükmün infazı mebusluk müddetinin hitamına tâlik olunur. Mebusluk müddeti esnasında müruru zaman cereyan etmez*”⁴

“*Madde 27- Bir mebusun vatana hıyanet ve mebusluğu zamanında irtikâp töhmetlerinden biriyle müttehem olduğuna Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyet-i Umumiyesi âzayı mevcudesinin sülûsanı ekseriyeti ârasiyla karar verilir veyahut 12. maddede münderiç ceraimden biriyle mahkûm olur ve mahkûmiyeti kaziyeyi muhkeme halini alırsa mebusluk sıfatı zâil olur*”⁵

TBMM’de görev yapan milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarına ilişkin kriterleri belirleyen diğer bir metin de 2 Mayıs 1927 tarihinde kabul edilen *TBMM Dahilî Nizamnamesi* idi. Söz konusu içtüzüğün “Teşriî

¹Cumhuriyetin ilk anayasasının hazırlanma ve kabul sürecinde yaşanan tartışma ve gelişmeler için bkz. Faruk Alpkaya, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşu (1923-1924)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 243-367.

²Fahri Bakırcı, *TBMM’nin Çalışma Yöntemi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 213.

³Ali Fuad Başgil, “Teşriî Masuniyet Meselesi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 7, S. 1, 1941, s. 3.

⁴Suna Kili - A. Şeref Gözübüyük, *Sened-i İttifak’tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. 130-131. Bu madde üzerine kaleme alınmış detaylı bir inceleme için bkz. Başgil, a.g.m., s. 3-39.

⁵Kili - Gözübüyük, a.g.e., s. 133.

Şahin

Masuniyetin Kaldırılması” başlıklı 17. bölümü milletvekillerinin dokunulmazlığının kaldırılması talebi ile başlatılan bir sürecin nasıl takip edileceğini şöyle açıklıyordu:

“Madde 178- Bir mebusun teşrii masuniyetinin kaldırılması için vukubulacak talepler, mahkemelerden Adliye Vekâletine tebliğ olunur. Adliye Vekâleti, esbabı mucibeyi muhtevi bir tezkere ile mezkûr talebi Başvekâlet vasıtasıyla Meclis riyasetine gönderir. Reis, bu talebi, Teşkilâtı Esasiye ve Adliye encümenlerinden mürekkep muhtelit bir encümenine havale eder. Encümen reisi, kur’a ile beş azadan mürekkep bir İhzari Encümen tefrik eder. Bu İhzari Encümen, gizli reyle kendine bir reis ve bir de mazbata muharrirliğini ifa edecek kâtip intihap eder. Encümen bütün evrakı tetkik edip o mebusu dinler. Encümen şahit dinleyemez.

Madde 179- İhzari ve Muhtelit encümenler bir masuniyetin kaldırılması hakkında kendilerine muhavvel evrakı en çok bir ayda intac ederler.

Madde 180- Bir mebusa Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun 12 ve 27’nci maddelerinde mevzubahsolan memnu fiillerden biri isnadolunur ve İhzari Encümen tetkikat neticesinde buna kanaat hâsıl ederse teşrii masuniyetin ref’i lüzumuna dair müdellel bir mazbata tanzim ve muhtelit encümenine takdim eder. Eğer isnadolunan memnu fiil yukarıda zikredilen maddelerde sayılan nevilerden değilse ihzari encümen, takibat ve muhakemenin devre sonuna taliki hakkında bir mazbata tanzim ve kezalik muhtelit encümen takdim eder. Muhtelit Encümen, bu bapta ikinci bir karar ittihaz eder. O mebus isterse İzhari encümende, muhtelit encümende ve heyeti umumiyetle kendini müdafaa eder veyahut bir arkadaşına ettirir. Heyeti Umumiye bu hususta kararını verir.

Madde 181- Masuniyetinin kaldırılması için bir mebusun kendi talebi kâfi gelmez.

Madde 182- Hilâfına karar olmadıkça masuniyetin kaldırılması hakkındaki müzakere açıkça cereyan eder”⁶

1923-1943 yılları arasında TBMM’de görev yapan altı milletvekilinin dokunulmazlığı kaldırılırken,⁷ bir bakan Yüce Divan’a sevk edildi.⁸

⁶Şeref İba, Parlamento İçtüzük Metinleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 482-483; Kadir Aktaş, “Yasama Dokunulmazlığı Kurumu’nun Türkiye’deki Gelişimi”, Yasama Dergisi, S. 3, Ekim-Kasım-Aralık 2006, s. 92-93.

⁷ Maraş milletvekili Tahsin Hüdaioğlu, Bilecik milletvekili Fikret Onuralp, Cebelibereket milletvekili Ali Rıza Bebe, Urfa milletvekilleri Ali Saip Ursavaş ve Refet Ülgen, Tokat milletvekili Hasip Aytuna. Bkz. İba, a.g.e., s. 504.

⁸ Bahriye Vekili İhsan Eryavuz 1930 yılında Yavuz gemisinin onarım ihalesinde usulsüzlük yaptığı gerekçesiyle Yüce Divan’da yargılandı ve hapse mahkûm oldu. Detaylı bilgi için bkz. Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç Ali’nin Anıları, Der.: Hulûsi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 246-255.

Genel Kurul'da Müzakere Edilen Dokunulmazlık Tezkereleri

Çoruh (Artvin) Milletvekili Asım US

Başbakan Şükrü Saracoğlu 16 Nisan 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Çoruh milletvekili Asım Us'un Basın kanununun 43. maddesine aykırı olarak İstanbul Lisesi Edebiyat öğretmeni Hakkı Süha Gezgin'in kaleme aldığı siyasi içerikli üç makaleyi,⁹ sahibi bulunduğu *Vakit* gazetesinde yayınladığı belirtiliyordu. Tezkerede bu durum üzerine İstanbul Cumhuriyet Savcılığının kovuşturma yapılabilmesi için Us'un dokunulmazlığının kaldırılmasını talep ettiği ve suça konu olan üç nüsha gazetenin aynen sunulduğu ifade ediliyordu.¹⁰

Denizli Milletvekili Naili KÜÇÜKA (1)

Başbakan Şükrü Saracoğlu 16 Nisan 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Denizli milletvekili Naili Küçüka'nın Denizli Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde¹¹ memuriyet vazifesini ihmalden suçlu görüldüğü için Danıştay tarafından yargılanmasına karar verildiği belirtiliyordu. Tezkerede bu durum üzerine Aydın Cumhuriyet Savcılığının kovuşturmaya devam edebilmek için Küçüka'nın dokunulmazlığının kaldırılmasını talep ettiği ifade ediliyordu.¹²

Denizli Milletvekili Naili KÜÇÜKA (2)

Başbakan Şükrü Saracoğlu 27 Nisan 1945 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Naili Küçüka'nın Denizli Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde belediye elektrik tesisatında kullanılacak motorun alınması sürecinde ihale ve sözleşme yapmayarak görevini ihmal ettiği belirtiliyordu. Tezkere bu nedenle Küçüka hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılmasını talep ediyordu.¹³

Tokat Milletvekili Refik Ahmet SEVENGİL

Başbakan Şükrü Saracoğlu 16 Nisan 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Tokat milletvekili Refik Ahmet Sevensil'in Basın

⁹Adı geçen makaleler "Yeni Işıklar", "Cihangirliğe Doğru", "Göklerdeki Vezüvler" başlıklarını taşıyordu.

¹⁰TBMM Zabıt Ceridesi, D. 7, C. 4, s. 87.

¹¹Naili Küçüka 1931-1938 yılları arası Denizli Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Küçüka'nın detaylı özgeçmişi için bkz. TBMM Arşivi, Naili Küçüka Tercüme-i Hal Evrakı, Sicil No 1204.

¹²TBMM ZC, D. 7, C. 4, s. 87.

¹³TBMM Tutanak Dergisi, D. 7, C. 19, s. 86.

Şahin

Kanunu'nun 43. maddesine aykırı olarak İstanbul Lisesi Edebiyat öğretmeni Hakkı Süha Gezgin'in kaleme aldığı siyasi içerikli üç makaleyi,¹⁴ Neşriyat Müdürü olduğu *Vakit* gazetesinde yayınladığı belirtiliyordu. Tezkerede bu durum üzerine İstanbul Cumhuriyet Savcılığının kovuşturma yapılabilmesi için Sevengil'in dokunulmazlığının kaldırılmasını talep ettiği ve suça konu olan üç nüsha gazetenin aynen sunulduğu ifade ediliyordu.¹⁵

Çorum Milletvekili Cemal ALPER

Başbakan Şükrü Saracoğlu 30 Haziran 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Çorum milletvekili Cemal Alper'in görev başındaki polis memurunu tahkir etmekten suçlu bulunduğu belirtiliyordu. Tezkerede bu durum üzerine Çoruh Cumhuriyet Savcılığının kovuşturma yapılabilmesi için Alper'in dokunulmazlığının kaldırılmasını talep ettiği ifade ediliyordu.¹⁶

İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit YALÇIN (1)

Başbakan Şükrü Saracoğlu 24 Temmuz 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede İstanbul milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın'ın dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu. Adalet Bakanı Ali Rıza Türel tarafından Başbakanlığa gönderilen tezkerede ise Hüseyin Cahit Yalçın ile Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü arasında çıkan ihtilaf hakkında hakem heyeti tarafından verilen kararın Temyiz Mahkemesi tarafından onaylandığı belirtiliyor ve bu kararı tanımayan Yalçın'ın söz konusu mahkemeye gönderdiği itiraz dilekçesinde mahkeme heyetinin şeref ve haysiyetine tecavüz ettiği vurgulanıyordu. Tezkerede bu durum üzerine Ankara Cumhuriyet Savcılığının kovuşturma yapılabilmesi için Yalçın'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını talep ettiği ifade ediliyordu.¹⁷

İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit YALÇIN (2)

Başbakan Şükrü Saracoğlu 18 Ekim 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede emekli General Ali İhsan Sabis'in Hüseyin Cahit Yalçın'ın sahibi ve başyazarı olduğu *Tanin* gazetesinde yayınlanan yazılarla¹⁸ tahkir edildiği iddiasıyla Yalçın aleyhine dava açtığı belirtiliyordu. Tezkerede söz

¹⁴Adı geçen makaleler "Yeni Işıklar", "Cihangirliğe Doğru", "Göklerdeki Vezüvler" başlıklarını taşıyordu.

¹⁵TBMM ZC, D. 7, C. 4, s. 87-88.

¹⁶TBMM ZC, D. 7, C. 8, s. 31.

¹⁷TBMM ZC, D. 7, C. 8, s. 31.

¹⁸20 Eylül 1943 tarihli "Bir Fena Kitap", 26 Eylül 1943 tarihli "Fena Kitabın Lekeli Muharriri", 27 Eylül 1943 tarihli ve emekli General Halil Kut imzalı "Hem Hırsız Hem Yalancı Bu Ali İhsan Sabis'tir" başlıklı yazılar.

Şahin

konusu davanın görülebilmesi için Yalçın'ın dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.¹⁹

Ankara Milletvekili Falih Rıfki ATAY, İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit YALÇIN (3) ve Bursa Milletvekili Atıf AKGÜÇ

Başbakan Şükrü Saracoğlu 2 Aralık 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede *Ulus* gazetesinde yayınlanan “Bu Ne Sıkılmazlık” başlıklı yazı nedeniyle emekli General Ali İhsan Sabis'in kendisine hakaret edildiği gerekçesiyle söz konusu gazeteden Falih Rıfki Atay aleyhine dava açtığı belirtiliyordu. Tezkerede Sabis'in söz konusu yazıyı iktibas ederek yayınlayan *Vatan* ve *Tanin* gazeteleri aleyhine de dava açtığı belirtilerek bu davaların görülebilmesi için Atay'ın yanı sıra Hüseyin Cahit Yalçın ve Atıf Akgüç'ün de dokunulmazlıklarının kaldırılması talep ediliyordu.²⁰

Kütahya Milletvekili Ali Süha DELİLBAŞI

Başbakan Şükrü Saracoğlu 13 Eylül 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Vedat Nedim Tör'ün *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde yayınlanan bir yazı ile kendisinin tahkir edildiğini iddia ederek Kütahya milletvekili Ali Süha Delilbaşı aleyhine dava açtığı belirtiliyor ve söz konusu davanın görülebilmesi için Delilbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.²¹

Mardin Milletvekili Aziz URAS

Başbakan Şükrü Saracoğlu 3 Ağustos 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Aziz Uras'ın Mardin Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde²² Mardin gümrüğünün lağvı üzerine Belediye'ye ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bırakılan kaçak malları sattırarak ve usulsüz olarak dağıtarak görevini kötüye kullandığı belirtiliyor ve Uras'ın dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.²³

Diyarbakır Milletvekili Kemal ŞEDELE

Başbakan Şükrü Saracoğlu 23 Eylül 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Kemal Şedele'nin Elazığ Belediye Başkanlığı yaptığı

¹⁹TBMM ZC, D. 7, C. 8, s. 27.

²⁰TBMM ZC, D. 7, C. 9, s. 233-234.

²¹TBMM ZC, D. 7, C. 8, s. 26-27.

²²Aziz Uras 1935-1942 yılları arası Mardin Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Uras'ın detaylı özgeçmişi için bkz. TBMM Arşivi, Aziz Uras Tercüme-i Hal Evrakı, Sicil No 1268.

²³TBMM ZC, D. 7, C. 11, s. 144.

Şahin

dönemde²⁴ Elazığ halkının iaşesi için satın alınan hububatın alım ve sevk işlemleri sırasında görevini kötüye kullandığı iddia ediliyor ve Şedele hakkında işlem yapılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.²⁵

İzmir Milletvekili Hüseyin Hulki CURA

Başbakan Şükrü Saracoğlu 24 Eylül 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Hüseyin Hulki Cura'nın tehdit ettiği Akhisar Sorgu Hakimi Sabri Ayırtman'a kötü muamele ve hakaret ettiği belirtiliyor ve Cura'nın dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.²⁶

Kütahya Milletvekili Besim ATALAY (1)

Başbakan Şükrü Saracoğlu 23 Ekim 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Besim Atalay'ın *Çağlıyan* mecmuasında *Fatiha Tercümesi Tenkidi* başlıklı bir yazı kaleme aldığı belirtiliyordu. İstanbul Üniversitesi Arap-Fars Filolojisi asistanı İbrahim Kutluk'un söz konusu yazı ile kendisinin tahkir edildiği gerekçesiyle dava açtığı vurgulanarak adı geçen davanın görülebilmesi için Atalay'ın dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.²⁷

Kütahya Milletvekili Besim ATALAY (2)

Başbakan Şükrü Saracoğlu 2 Aralık 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Besim Atalay'ın bir yazısında *Çağlıyan* mecmuasını otuz beş yıl önce yayınlanan ve irtica yanlısı olmakla eleştirilen *Beyan-ül Hak* mecmuasına benzettiği belirtiliyordu. Çağlıyan mecmuası imtiyaz sahibi Sıtkı Tekeli'nin söz konusu yazı nedeniyle mecmuanın satışlarına büyük darbe vurulduğu gerekçesiyle Atalay aleyhine açtığı davanın görülebilmesi için Besim Atalay'ın dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.²⁸

Mardin Milletvekili Lûtfi ÜLKÜMEN

Başbakan Şükrü Saracoğlu 31 Mayıs 1944 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Lûtfi Ülkümen'in Yüksek Ziraat Enstitüsü Doçenti ve Bağ ve Bahçe Enstitüsü Müdürü olduğu dönemde görevini kötüye kullanmak ve ihmal etmekten suçlu olduğu iddiası nedeniyle hakkında soruşturma açabilmek için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.

²⁴ Kemal Şedele 1935-1943 yılları arası Elazığ Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Şedele'nin detaylı özgeçmişi için bkz. TBMM Arşivi, Kemal Şedele Tercüme-i Hal Evrakı, Sicil No 1207.

²⁵TBMM ZC, D. 7, C. 8, s. 31.

²⁶TBMM ZC, D. 7, C. 8, s. 27.

²⁷TBMM ZC, D. 7, C. 8, s. 27.

²⁸TBMM ZC, D. 7, C. 9, s. 234.

Şahin

Tarım Bakanlığı'nın hazırladığı tezkerede dillendirilen görev ihmalleri şunlardı: “...Enstitüye ait bir çok ağaçların kurumasına ve bazılarının da yerinden sökülerek yok edilmesine sebebiyet vermek, Enstitü bağ ve bahçelerinde yapılacak tezyinat duvarları için alınan 195 metre mikâbî taşın mubayaası işinde kanuna muhalif şekilde hareket etmek ve yine Enstitü bağ ve bahçelerinde hakiki ve normal ihtiyaç miktarından fazla olarak 1939 yılında 6.209 lira, 1940 yılında 8.871 lira, 1941 yılında 11.117 lira ve 1942 yılında da 14.877 lira ki ceman 41.074 lira amele yevmiyesi tahakkuk ve tediye ettirmek ve bu faaliyet ve sarfiyatın kaydını tutmamak ve para alan eşhasın miktar ve hüviyetlerini de tespit etmemek ve yine Enstitüye ait gübre ve arapsaçı gibi malzemeyi bilâbedel Nafta barajına vermek ve bahçıvanlardan Sait Ali'ye bir yılda iki defa senelik mezuniyet vermek ve bu mezuniyetlerden birisinde müddetini 17 gün tecavüz ettirdiği halde bu müddete ait ücretini de tam olarak vermek ve maiyetinde bulunan Doçent Sadri Aran ile bahçıvan Faik Güngör'ün yaptıkları bazı yolsuz hareketlere karşı müsamaha göstermek...”²⁹

Çorum Milletvekili İsmet EKER

Başbakan Şükrü Saracoğlu 2 Haziran 1944 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede İsmet Eker'in Belediye Tahsildarı Kâzım Kocabaşı'yı görevi başındayken darp ve tahkir ettiği iddiası nedeniyle hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.³⁰

Tunceli Milletvekili Hasan ÜÇÖZ

Başbakan Şükrü Saracoğlu 17 Haziran 1944 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Hasan Üçöz'ün Boğazlıyan Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde³¹ görevini kötüye kullandığı ve ihmal ettiği gerekçesiyle hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.³²

Malatya Milletvekili Cafer ÖZELÇİ (1)

Başbakan Şükrü Saracoğlu 6 Temmuz 1944 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Cafer Özelçi'nin Malatya Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde³³ Vali Fahri Özen ile birlikte vilayetteki ekmeklik ve tohumluk

²⁹TBMM ZC, D. 7, C. 15, s. 21.

³⁰TBMM ZC, D. 7, C. 13, s. 90.

³¹Hasan Üçöz 17.10.1942 - 01.03.1943 tarihleri arası Boğazlıyan Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Üçöz'ün detaylı özgeçmişi için bkz. TBMM Arşivi, Hasan Üçöz Tercüme-i Hal Evrakı, Sicil No 1295.

³²TBMM ZC, D. 7, C. 15, s. 21.

³³Cafer Özelçi 1938-1942 yılları arası Malatya Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Özelçi'nin detaylı özgeçmişi için bkz. TBMM Arşivi, Cafer Özelçi Tercüme-i Hal Evrakı, Sicil No 1260.

Şahin

hububata kum ve toprak karıştırmak ve tahsil ve tevziinde ihmal ve suiistimalde bulunmak suçuna iştirak ettiği belirtiliyordu. İçişleri Bakanlığı'nın hükümete gönderdiği tezkerede Danıştay tarafından yapılan soruşturmada Vali Fahri Özen ve beraberindeki yöneticilerin³⁴ muhtelif surette vazifelerini ihmal ve suiistimal ettikleri ve Özelçi'nin de söz konusu suça iştirak ettiği ifade ediliyor ve Özelçi hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.³⁵

Malatya Milletvekili Cafer ÖZELÇİ (2)

Başbakan Şükrü Saracoğlu 12 Temmuz 1945 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Cafer Özelçi'nin Malatya Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde verilen bir rapor üzerine bazı dükkân ve mağazaları yıktırarak görevini kötüye kullandığı belirtiliyor ve Özelçi hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.³⁶

Bursa Milletvekili Muhittin Baha PARS

Başbakan Şükrü Saracoğlu 3 Kasım 1944 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Kemal Bekret'e hakaret etmekten suçlu sanılan Bursa mebusu Muhittin Baha Pars hakkında soruşturma yapılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.³⁷

Sinop Milletvekili Bahaddin KÖKDEMİR

Başbakan Şükrü Saracoğlu 15 Aralık 1944 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Bahaddin Kökdemir'in Ankara Bahçelievler mahallesinde bulunan ve 1939 yılında yaptığı sözleşme gereği kirası 42 lira olan evinin kira bedelini arttırıp hava parası olarak Milli Korunma Kanunu'nu ihlâl ettiği belirtiliyordu.³⁸ Tezkere bu nedenle Kökdemir hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılmasını talep ediyordu.³⁹

³⁴Ziraat Müdürü Fuat Kuşçuoğlu, Ziraat Bankası Müdürü Rıfki Aral, İspendere nahiyesi müdürü Ali Rıza Özelçi, Kale nahiyesi müdürü Vahap Çoldur, Tahir nahiyesi müdürü Mustafa Güres, Fethiye nahiyesi müdürü Abdullah Dinçer, Kale nahiyesi Tahrirat kâtibi Kadir Timur

³⁵TBMM ZC, D. 7, C. 15, s. 20.

³⁶TBMM TD, D. 7, C. 21, s. 5.

³⁷TBMM ZC, D. 7, C. 15, s. 20.

³⁸1940 yılında kabul edilen Milli Korunma Kanunu İkinci Dünya Savaşı sürecinde yaşanacak ekonomik sıkıntıların üstesinden gelebilmek için hükümete olağanüstü yetkiler sağlıyordu. Kanununun 30. maddesine göre şehir ve kasabalardaki gayrimenkullerin kira bedelleri, kanunun uygulamaya konmasından önceki kira bedellerinden fazla olamayacaktı. Bkz. İlhan Tekeli - Selim İlkin, İktisadî Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 102.

³⁹TBMM ZC, D. 7, C. 15, s. 140.

Şahin

Malatya Milletvekili Kemal SAYIN

Başbakan Şükrü Saracoğlu 15 Aralık 1944 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Kemal Sayın'ın Yozgat Cumhuriyet Savcısı Cevdet Bilgütay'ı dövmek ve tahkir etmekten suçlu olması nedeniyle hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.

Adalet Bakanı Ali Rıza Türel'in hükümete sunduğu tezkereye göre olayın meydana gelişi şöyle olmuştu: *“Yozgad Cumhuriyet Müddeiumumisi Cevdet Bilgütay imzasıyla Vekâletimize gönderilen 31.VII.1944 tarihli arzuhalde hulâsa olarak; izin müddetinin bitmesine binaen vazifesine dönmek üzere 29.VII.1944 tarihinde karısıyla birlikte Sivas'ta trene binerek kapısı açık bulunan 6 kişilik ikinci mevki kompartımana girecekleri sırada, kompartımanın önündeki koridorda pencereden istasyondaki halkı seyretmekte bulunan Malatya Mebusu Kemal Sayın birdenbire kendisine dönerek kolundan tutup bükmek ve ayağıyla da tekme vurmak suretiyle kendisini dövdüğünden ve yüksek sesle (Be herif bu kompartımana kimse giremez, ben mebusum, bana hastır, ne bayağı adammışsın) demek suretiyle de tahkir ettiğinden bahisle hakkında takibat icrasını istemiştir”*

Adalet Bakanlığı tezkeresinde Sivas Cumhuriyet Savcılığı tarafından yapılan soruşturmada Kemal Sayın'ın kendisine isnat olunan suç işlediğinin tespit edildiği de bildiriliyordu.⁴⁰

Antalya Milletvekili Mesut ÇANKAYA (1)

Başbakan Şükrü Saracoğlu 27 Nisan 1945 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Mesut Çankaya'nın Erzurum Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde⁴¹ görevini kötüye kullandığı iddiası nedeniyle hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.⁴²

Antalya Milletvekili Mesut ÇANKAYA (2)

Başbakan Şükrü Saracoğlu 12 Haziran 1945 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Mesut Çankaya'nın Erzurum Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde sadece belediye işlerinde kullanılması gereken binek arabası ile kızağı özel işlerde kullandığı ve bunların işletme giderlerini temizlik işleri ödeneğinden karşıladığı belirtiliyordu. Tezkerede Nakil Vasıtaları Kanunu'na aykırı hareket ederek görevini kötüye kullanmaktan Çankaya

⁴⁰TBMM ZC, D. 7, C. 15, s. 140.

⁴¹Mesut Çankaya 1939-1943 yılları arası Erzurum Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Çankaya'nın detaylı özgeçmişi için bkz. TBMM Arşivi, Mesut Çankaya Tercüme-i Hal Evrakı, Sicil No 1319.

⁴²TBMM TD, D. 7, C. 19, s. 85.

Şahin

hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.⁴³

Antalya Milletvekili Mesut ÇANKAYA (3)

Başbakan Şükrü Saracoğlu 13 Kasım 1945 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Mesut Çankaya'nın Erzurum Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde ildeki kamyon ve otomobillerin sayımı için bir fen kurulu oluşturduğu ve bu kurula yoklama sonucu 15 lira aldırıldığı belirtiliyordu. Tezkere görevini ihmal ettiği iddiasıyla Çankaya hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılmasını talep ediyordu.⁴⁴

Antalya Milletvekili Mesut ÇANKAYA (4)

Başbakan Şükrü Saracoğlu 15 Şubat 1946 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Mesut Çankaya'nın Erzurum Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde belediye iase işlerinde kanunsuz işlem ve hareketlerde bulunduğu belirtiliyordu. Mülkiye müfettişliği tarafından mahallinde yapılan soruşturma sonucu düzenlenen fezlekeye göre haklarında Türk Ceza Kanunu'nun 230. maddesinin uygulanması istenilen sanıklar arasında bulunan Çankaya hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.⁴⁵

Niğde Milletvekili Rifat DOLUNAY

Başbakan Şükrü Saracoğlu 13 Kasım 1945 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Rifat Dolunay'ın Çankırı Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde⁴⁶ kanunlara aykırı olarak memurlara avans verilmesi kararını uyguladığından dolayı hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.⁴⁷

Balıkesir Milletvekili Hayrettin KARAN

Başbakan Şükrü Saracoğlu 2 Kasım 1945 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Hayrettin Karan'ın *Türk Dili* gazetesinde yayınladığı yazılarla *Balıkesir Postası* gazetesi sahibi Salahattin Başkan ve neşriyat müdürü Sıtkı Yırcalı'ya hakaret ettiği belirtiliyordu. Tezkere Karan hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılmasını talep ediyordu.⁴⁸

⁴³TBMM TD, D. 7, C. 21, s. 4.

⁴⁴TBMM TD, D. 7, C. 21, s. 4.

⁴⁵TBMM TD, D. 7, C. 24, s. 230.

⁴⁶Rifat Dolunay 15.04.1938 – 01.03.1943 tarihleri arası Çankırı Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Dolunay'ın detaylı özgeçmişi için bkz. TBMM Arşivi, Rifat Dolunay Tercüme-i Hal Evrakı, Sicil No 1273.

⁴⁷TBMM TD, D. 7, C. 21, s. 5.

⁴⁸TBMM TD, D. 7, C. 21, s. 4.

Şahin

Kayseri Milletvekili Nazmi TOKER ve Sivas Milletvekili Kâmil KİTAPÇI

Başbakan Şükrü Saracoğlu 14 Ağustos 1945 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Nazmi Toker'in Sivas Valiliği,⁴⁹ Kâmil Kitapçı'nın ise Sivas Vilayeti Daimi Encümen üyeliği⁵⁰ yaptığı dönemde yol inşaat işlerinde görevlerini kötüye kullandıkları iddiasıyla haklarında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlıklarının kaldırılması talep ediliyordu.⁵¹

TBMM Başkanlığı tüm bu dokunulmazlık tezkerelerini Adalet ve Anayasa komisyonlarından oluşturulan karma komisyonlara havale etti. Tezkereleri inceleyen karma komisyonlar ile ihzari komisyonlar ise hazırladıkları raporlarda milletvekillerine isnat edilen yukarıdaki tüm suçların anayasanın 12 ve 27. maddelerinde yer alan suçlar dışında kaldığını belirterek, iç tüzüğün 180. maddesinin ikinci fıkrası gereği kovuşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılmasına karar verdiler.

TBMM Genel Kurulu ise dönem boyunca komisyon raporlarını üzerlerinde herhangi bir tartışma yapmaksızın kabul etti.

İade Edilen Tezkereler

Diyarbakır Milletvekili Rüştü BEKİT

Başbakan Şükrü Saracoğlu 16 Ağustos 1945 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Rüştü Bekit'in apartmanının bir dairesini yüksek fiyattan kiraya verdiği iddiası nedeniyle hakkında soruşturma açılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması talep ediliyordu.⁵²

Söz konusu tezkereye ilişkin Karma Komisyonun hazırladığı rapor meclis genel kurulunda görüşülmeden önce Başbakan Saracoğlu, 20 Aralık 1945 tarihinde, TBMM Başkanlığına ivedilik talebiyle şu tezkereyi sundu: *“Apartmanının bir dairesini yüksek bedelle kiraya verdiği ihbar ve şikâyet olunan Diyarbakır Milletvekili Rüştü Bekit hakkında şimdilik kamu davasının açılmasını gerektirir bir durum mevcut bulunmadığından soruşturmanın ikmali için dosyasının ivedili olarak geri gönderilmesi, Adalet Bakanlığının örneği bağlı 19.XII.1945 tarihli ve 37/71 sayılı tezkeresiyle istenilmektedir”*

⁴⁹Nazmi Toker 1936-1939 yılları arası Sivas Valiliği görevinde bulunmuştur. Toker'in detaylı özgeçmişi için bkz. TBMM Arşivi, Nazmi Toker Tercüme-i Hal Evrakı, Sicil No 1079.

⁵⁰Kâmil Kitapçı 1935-1943 yılları arası Sivas Vilayeti Daimi Encümen Üyeliği görevinde bulunmuştur. Kitapçı'nın detaylı özgeçmişi için bkz. TBMM Arşivi, Kâmil Kitapçı Tercüme-i Hal Evrakı, Sicil No 1287.

⁵¹TBMM TD, D. 7, C. 21, s. 4-5.

⁵²TBMM TD, D. 7, C. 21, s. 3-4.

Şahin

TBMM Genel Kurulu'nun 9 Ocak 1946 tarihli oturumunda Başbakanın sunduğu bu tezkere oylanarak kabul edildi ve Rüştü Bekit'e yönelik dokunulmazlık tezkeresi iade edildi.⁵³

Mardin Milletvekili Aziz URAS

Aziz Uras hakkında dokunulmazlığının kaldırılması talebiyle hazırlanan 3 Ağustos 1943 tarihli Başbakanlık tezkeresi bir süre sonra ikinci bir davanın açılmasına neden oldu. Öyle ki Başbakan Şükrü Saracoğlu 13 Kasım 1943 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu bir başka tezkerede Aziz Uras'ın Mardin Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde görevini kötüye kullanma, ihmal ve yalancı şahitlik yaptığı iddiaları nedeniyle hakkında dava açıldığını hatırlatıyordu. Tezkere Uras hakkında ayrıca Memurin Muhakemat Kanunu gereğince kovuşturma yapılabilmesi için Anayasanın 17. maddesine göre meclisten karar çıkması gerektiğini ifade ediyordu.⁵⁴

İhzari (Hazırlama) komisyon ile karma komisyonun hazırladığı raporda “...Dr. Aziz Uras hakkında mahallî Cumhuriyet müddeiumumiliğince yapılan hazırlık tahkikatı neticesinde Hukuk-u amme davasının açılmasını mucip kanuni deliller elde edilmediği ve bu sebebe binaen takibat icrasına mahal görülmediğine karar verildiği ve ademi takip kararının da usul ve kanuna uygun olduğu ve binaenaleyh Dr. Aziz Uras'ın teşriî masuniyeti meselesinin bahse mevzu olmayacağı anlaşılmış...” olduğu ve dosyanın Başbakanlığa iade edilmesinin gerektiği vurgulanıyordu. TBMM Genel Kurulu, komisyon raporunu üzerinde herhangi bir tartışma yapmaksızın kabul etti.⁵⁵

Kütahya Milletvekili Salâhattin KUTMAN

Kütahya milletvekili Salahattin Kutman'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına yönelik Başbakanlık tezkeresi TBMM Başkanlığı tarafından 13 Mart 1944 tarihinde Adalet ve Anayasa komisyonlarından oluşan karma komisyona sevk edildi.⁵⁶ Ancak Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun TBMM Başkanlığına gönderdiği 14 Haziran 1944 tarihli tezkerede “Ankara Emniyet Dördüncü Şube Müdürlüğü memurlarından 644 numaralı polis memuru Kemal Okatan'ı ifayı vazife halinde ve ifa ettiği vazifeden dolayı dövmek ve hakaret etmekten suçlu sanılan Kütahya Mebusu Salahattin Kutman hakkında takibat icrasına mahal kalmadığından...” dolayı daha önce gönderilen soruşturma evrakının Adalet Bakanlığı tarafından geri istendiği belirtiliyordu. TBMM Genel Kurulu söz konusu talebi kabul ederek tezkereyi iade etti.⁵⁷

⁵³TBMM TD, D. 7, C. 21, s. 3-4.

⁵⁴TBMM ZC, D. 7, C. 13, s. 90.

⁵⁵TBMM ZC, D. 7, C. 13, s. 90.

⁵⁶TBMM ZC, D. 7, C. 8, s. 34.

⁵⁷TBMM ZC, D. 7, C. 11, s. 78-79.

Şahin

Kocaeli Milletvekili Ali DİKMEN

Başbakan Şükrü Saracoğlu 3 Ekim 1942 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu tezkerede Kocaeli milletvekili Ali Dikmen'in sahibi olduğu değirmende çalıştırdığı iki yabancı şahıs hakkında beyanname vermeyerek 3529 sayılı kanununun 18. maddesine aykırı davrandığı belirtiliyordu. Tezkerede bu durum üzerine Kocaeli Cumhuriyet Savcılığının kovuşturma yapılabilmesi için Dikmen'in dokunulmazlığının kaldırılmasını talep ettiği ifade ediliyordu.⁵⁸

Komisyondun hazırladığı raporda, konu incelenmek üzere iken Adalet Bakanlığından gönderilen yeni bir tezkerede Alman uyruklu olan söz konusu işçi çalışmaya geldiğinde milletvekili Ali Dikmen'in çiftliğinde olmadığı ve durumdan haberdar bulunmadığı belirtiliyordu. Dikmen'in yabancı işçinin çalışmaya gelişinden iki ay sonra kısa bir süreliğine çiftliğe uğradığı ve bu nedenle olay ile bir ilgisinin olmadığı ifade edilerek o dönemde çiftliği idare eden Hayrettin isimli şahsın konu hakkında ilgili mercilere beyanname vermesi gerektiği ifade ediliyor ve bunu yapmayan söz konusu çiftlik sorumlusu hakkında kovuşturma açılması gerektiği vurgulanıyordu. Bu durum nedeniyle Kocaeli Cumhuriyet Savcılığının mevcut evrağın iade edilmesini istediği ve Adalet Bakanlığı aracılığıyla gönderilmek üzere sunulduğu belirtiliyordu. TBMM Genel Kurulu, komisyon raporunu üzerinde herhangi bir tartışma yapmaksızın kabul etti.⁵⁹

Komisyon İncelemesi Tamamlanmayan Tezkereler

İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit YALÇIN

Hüseyin Cahit Yalçın'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına yönelik Başbakanlık tezkeresi TBMM Başkanlığı tarafından 11 Haziran 1946 tarihinde Anayasa ve Adalet komisyonlarından oluşan karma komisyona sevk edildi.⁶⁰ Tezkereye ait komisyon süreci mevcut yasama dönemi içerisinde tamamlanmadı.

Balıkesir Milletvekili Hulusi KÜÇÜKLER

Hulusi Küçükler'in dokunulmazlığının kaldırılmasına yönelik Şükrü Saracoğlu imzalı Başbakanlık tezkeresi TBMM Başkanlığı tarafından 23 Ocak 1946 tarihinde Anayasa ve Adalet komisyonlarından oluşan karma komisyona sevk edildi.⁶¹ Tezkerede Hulusi Küçükler'in görev başındaki Dursunbey Jandarma Komutan Vekilini tahkir etmekten suçlu olduğu iddiası yer alıyordu. Ancak Başbakan Saracoğlu 2 Şubat 1946 tarihinde meclis başkanlığına sunduğu

⁵⁸TBMM ZC, D. 7, C. 8, s. 27.

⁵⁹TBMM ZC, D. 7, C. 8, s. 27.

⁶⁰TBMM TD, D. 7, C. 24, s. 140.

⁶¹TBMM TD, D. 7, C. 21, s. 88.

Şahin

bir tezkere ile söz konusu dokunulmazlık dosyasında yer alan bazı evrakların başka bir soruşturma nedeniyle incelenmesinin gerektiğini belirterek daha sonra tekrar meclise sunulmak kaydıyla tezkerenin iade edilmesini talep etti. TBMM Başkanlığı 4 Şubat 1946 tarihinde tezkereyi hükümete iade etti.⁶² Hükümetin bir süre sonra TBMM Başkanlığına tekrar sunduğu söz konusu tezkere 13 Mayıs 1946 tarihinde Anayasa ve Adalet komisyonlarından oluşan karma komisyona sevk edildi.⁶³ Tezkereye ait komisyon süreci mevcut yasama dönemi içerisinde tamamlanmadı.

Tekirdağ Milletvekili Rahmi APAK

Rahmi Apak'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına yönelik Başbakanlık tezkeresi TBMM Başkanlığı tarafından 8 Mayıs 1946 tarihinde Anayasa ve Adalet komisyonlarından oluşan karma komisyona sevk edildi.⁶⁴ Tezkereye ait komisyon süreci mevcut yasama dönemi içerisinde tamamlanmadı.

Kars Milletvekili Fuat KÖPRÜLÜ

Fuat Köprülü'nün dokunulmazlığının kaldırılmasına yönelik Başbakanlık tezkeresi TBMM Başkanlığı tarafından 5 Haziran 1946 tarihinde Anayasa ve Adalet komisyonlarından oluşan karma komisyona sevk edildi.⁶⁵ Tezkereye ait komisyon süreci mevcut yasama dönemi içerisinde tamamlanmadı.

İstanbul Milletvekili Kemal Cenap BERKSOY

Kemal Cenap Berksoy'un dokunulmazlığının kaldırılmasına yönelik Başbakanlık tezkeresi TBMM Başkanlığı tarafından 11 Haziran 1946 tarihinde Anayasa ve Adalet komisyonlarından oluşan karma komisyona sevk edildi.⁶⁶ Tezkereye ait komisyon süreci mevcut yasama dönemi içerisinde tamamlanmadı.

Siirt Milletvekili Emin KILIÇÇIOĞLU

Emin Kılıççıoğlu'nun dokunulmazlığının kaldırılmasına yönelik Başbakanlık tezkeresi TBMM Başkanlığı tarafından 11 Haziran 1946 tarihinde Anayasa ve Adalet komisyonlarından oluşan karma komisyona sevk edildi.⁶⁷ Tezkereye ait komisyon süreci mevcut yasama dönemi içerisinde tamamlanmadı.

⁶²TBMM TD, D. 7, C. 22, s. 16.

⁶³TBMM TD, D. 7, C. 23, s. 44.

⁶⁴TBMM TD, D. 7, C. 23, s. 18.

⁶⁵TBMM TD, D. 7, C. 24, s. 38.

⁶⁶TBMM TD, D. 7, C. 24, s. 140.

⁶⁷TBMM TD, D. 7, C. 24, s. 140.

Sonuç

1943-1946 yılları arasında yasama faaliyeti yürüten yedinci dönem TBMM’de görev yapan 32 milletvekili hakkında teşriî masuniyetlerinin/yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması talebiyle 39 tezkere hazırlandı. Bu milletvekilleri arasında bulunan Naili Küçüka, Hüseyin Cahit Yalçın, Besim Atalay, Aziz Uras, Cafer Özelçi ve Mesut Çankaya hakkında birden fazla tezkere düzenlendi. Öyle ki dönem boyunca yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması talebiyle haklarında en fazla tezkere hazırlanan milletvekilleri Mesut Çankaya ile Hüseyin Cahit Yalçın idi. Her iki milletvekili için dört tezkere hazırlanarak komisyonlara sevk edildi.Yedinci dönem boyunca hazırlanan toplam 39 dokunulmazlık tezkeresinin 29’u genel kurul gündemine alınarak müzakere edilirken, 4’ü genel kurula gelmeden iade edildi ve 6’sı yasama döneminin sona ermesi üzerine sekizinci dönem TBMM’nin görüşeceği konular arasında yer aldı.Tezkerelerin içerikleri analiz edildiğinde sekiz milletvekili hakkında basın yayın yoluyla hakaret nedeniyle, altı milletvekili hakkında vazife başındaki devlet memuruna (polis, subay, hâkim vb) darp/hakaret nedeniyle, on milletvekili hakkında görevi suiistimal/ihmal nedeniyle, iki milletvekili hakkında Milli Korunma Kanunu’nu ihlâl nedeniyle ve iki milletvekili hakkında kişiye darp/hakaret nedeniyle tezkere hazırlandığı tespit edilmektedir.Görevi suiistimal nedeniyle haklarında tezkere hazırlanan milletvekillerinin parlamentoya girmeden önce yaptıkları görevler (vali, belediye başkanı vb) sırasında icra ettikleri kimi uygulamalar ve sonuçları nedeniyle yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması istenmiştir. Zira devam eden İkinci Dünya Savaşı’nın etkisiyle hayata geçirilen yeni kanunlara aykırı davranan kimi milletvekilleri hakkında da dokunulmazlıklarının kaldırılması talebiyle tezkere hazırlandığı dikkat çekmektedir. Bazı milletvekilleri ise parlamentoda görev yaparken aynı zamanda gazeteciliğe devam etmelerinin sonucunda oluşan davalarla karşılaştıkları için yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması gündeme geliyordu.Dönem boyunca hakkında tezkere hazırlanan milletvekillerinin hiçbirinin dokunulmazlığı kaldırılmadı. Zira tezkereleri inceleyen karma komisyonlar milletvekillerine isnat edilen suçların anayasanın 12 ve 27. maddelerinde yer alan suçların dışında kalması nedeniyle içtüzüğün 180. maddesi gereği muhakeme ve yargılamanın dönem sonuna bırakılmasına karar verdiler. TBMM Genel Kurul’u da tüm tezkereleri komisyon kararlarına uyarak herhangi bir tartışma ya da itiraz olmaksızın kabul etmiştir.

Kaynaklar

1. TBMM Arşivi

TBMM Zabıt Ceridesi/Tutanak Dergisi, Devre 7, Cilt 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24.

Yedinci Dönem (1943-1946) Milletvekilleri Tercüme-i Hal Evrakları.

2. Kitap ve Makaleler

AKTAŞ, K., (2006). “Yasama Dokunulmazlığı Kurumu’nun Türkiye’deki Gelişimi”, Yasama Dergisi, S. 3, Ankara, s. 85-114.

ALPKAYA, F., (1998). *Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşu (1923-1924)*, İletişim Yayınları, İstanbul.

BAKIRCI, F., (2000). *TBMM’nin Çalışma Yöntemi*, İmge Kitabevi, Ankara.

BAŞGİL, A. F., (1941). “Teşriî Masuniyet Meselesi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 7, S. 1, İstanbul, s. 3-39.

BİNARK, İ., (2009). *Türk Parlamento Tarihi TBMM VII. Dönem (8 Mart 1943-5 Ağustos 1946)*, C. I, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.

İBA, Ş., (2009). *Parlamento İçtüzük Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

KİLİ, S.- GÖZÜBÜYÜK, A. Ş., (2006). *Sened-i İttifak’tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

TEKELİ, İ.- İLKİN, S., (2014). *İktisadî Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul.

TURGUT, H., (2012). *Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç Ali’nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.